

Lagutskottets betänkande

1978/79:14

med anledning av motioner om vissa familjerättsliga frågor

Motionsyrkanden

I motionen 1978/79:1196 av Bernt Ekinge (fp) och Nils Hörberg (fp) yrkas att riksdagen hos regeringen begär att familjelagssakkunniga får i uppdrag att utreda frågan om behandlingen av individuell pensionsförsäkring vid bodelning.

I motionen 1978/79:1202 av Rune Rydén m. fl. (m) yrkas att riksdagen hos regeringen anholder om förslag till ändring i giftermålsbalken på så sätt att efterlevandes pensionsförsäkring inte skall anses ingå i giftorättsgodset vid bodelning med anledning av makes död.

I motionen 1978/79:1758 av Karin Ahrland (fp) och Karin Andersson (c) yrkas att riksdagen upphäver 1912 års lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskapets rättsverkningar.

I motionen 1978/79:1763 av Inger Lindquist m. fl. (m) yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av lagen den 1 juni 1912 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar i enlighet med vad som anförts i motionen.

I motionen 1978/79:2153 av Lars Werner m. fl. (vpk) yrkas att riksdagen beslutar att hos regeringen hemställa om förslag om juridiskt likställande av olika samlevnadsformer.

Gällande ordning beträffande makars egendom

Pensionsförsäkringar

Enligt giftermålsbalken (GB) äger vardera maken den egendom som han eller hon inför i boet vid äktenskapets ingående eller förvärvar under äktenskapet. Av 6 kap. 1 § GB följer att make har giftorätt i den andres egendom. Giftorätten är inte en andel i makarnas bo utan kan betraktas som ett anspråk från den ene makens sida på att få del i andre makens egendom. Anspråket kan realiseras först vid bodelning i samband med äktenskapets upplösning eller vissa andra händelser. Egendom vari make har giftorätt kallas giftorättsgods. Genom äktenskapsförord kan makar avtala att någon giftorättsgemenskap inte skall råda i äktenskapet eller att giftorätt inte skall finnas i viss egendom. Egendom vari andre maken inte har giftorätt kallas enskild egendom. I testamente eller gåvohandling kan också föreskrivas att den egendom som tillfaller mottagaren skall vara hans eller hennes enskilda egendom.

I 6 kap. 1 § andra stycket GB finns ett undantag från regeln att i princip all

makars egendom är giftorättsgods. Undantaget gäller rättigheter som ej kan överlätas eller eljest är av personlig art. Beträffande sådana rättigheter skall bestämmelserna om giftorätt tillämpas endast såvida de inte strider mot vad som särskilt gäller med avseende på rättigheterna. Som exempel på rättigheter som inte är föremål för giftorätt kan nämnas rätt till underhållsbidrag, rätt till avlöning, fordran på grund av privat sjuk- eller olycksfallsförsäkring och immateriell äganderätt. Också en persons rättigheter enligt lagen om allmän försäkring hör hit. Rätt till folkpension och tilläggspension ingår således ej i giftorättsgodset. Detsamma gäller statlig tjänstepension. Enligt praxis anses inte heller privata tjänstepensioner tillhöra giftorättsgodset. Annorlunda förhåller sig saken när en person tagit en individuell pensionsförsäkring utan samband med tjänst. Det tekniska återköpsvärdet (kapitalvärdet) anses utgöra en tillgång i boet, vilken ingår i giftorättsgodset.

Som tidigare berörts realiserar en makes giftorättsanspråk först vid bodelning. Bodelning skall äga rum med anledning av boskillnad, äktenskapsskillnad eller ene makens död. Bodelningen innebär att makarnas giftorättsgods fördelas mellan dem eller – i fall den ene maken avlidit – mellan den efterlevande maken och den avlidnes arvingar. Såvida annat inte avtalas äger vardera maken eller dennes arvingar rätt att vid bodelningen på sin lott få egendom till ett värde som motsvarar hälften av boets behållning. Har den ene maken en individuell pensionsförsäkring gäller som ovan redovisats att försäkringen utgör giftorättsgods. Vid bodelning med anledning av skilsmässa har därför den andre maken anspråk på att också kapitalvärdet av försäkringen skall beaktas vid bestämmandet av det belopp som skall fördelas mellan makarna. Detsamma gäller vid ene makens död. Har exempelvis den efterlevande maken en individuell pensionsförsäkring, har den andre makens arvingar således rätt att utöver hälften av boets övriga behållning få hälften av försäkringens kapitalvärde och detta även om försäkringen är den enda eller huvudsakliga tillgången i boet. Den efterlevande får i sådant fall avstå från hälften av sina framtida pensionsförmåner. Beträffande andra typer av pensioner gäller däremot att de inte skall ingå i bodelningen utan förbehållas den pensionsberättigade maken.

Det sagda gäller för de fall den avlidne maken har barn, vare sig barnen är från äktenskapet med den efterlevande maken eller ej. Saknar den avlidne bröstarvingar tillfaller i stället kvarlåtenskapen den efterlevande maken. Den senare får med andra ord hela behållningen i boet, varav hälften som giftorätt och hälften som arv. För arvet skall maken i förekommande fall betala arvsskatt. Ingår en individuell pensionsförsäkring i boet kommer hälften av försäkringens kapitalvärde att arvsbeskattas.

Internationella rättsförhållanden beträffande makars egendom

GB är i princip tillämplig endast på rättsförhållanden mellan makar som är svenska medborgare. Är den ene eller båda makarna utländska medborgare

får frågan om vilken lag som skall tillämpas avgöras enligt internationellt privaträttsliga normer. Normerna kan medföra att svensk domstol har att tillämpa en främmande stats äktenskapsrätt i ett äktenskapsmål mellan utländska medborgare som anhängiggjorts här i landet.

Bestämmelser om tillämplig lag beträffande rättsverkningar av äktenskap mellan medborgare i olika länder har sedan 1912 funnits i en särskild lag, lagen 1 juni 1912 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar. Lagstiftningen föranleddes av att Sverige 1912 ratificerade en i Haag 1905 avslutad konvention angående konflikter mellan olika lagar i fråga om vissa rättsverkningar av äktenskap. Enligt 1 § 1912 års lag fick Kungl. Maj:t rätt att under förutsättning av ömsesidighet förordna att i fråga om tillämpning av främmande stats lag de bestämmelser som meddelats i 1912 års lag och som var upptagna i Haag-konventionen skulle lända till efterrättelse här i landet. Bestämmelserna i lagen och konventionen reglerar vilken lag som skall tillämpas på vissa rättsförhållanden mellan makar. Beträffande makars förmögenhetsförhållanden stadgas att äktenskapets rättsverkningar i brist på avtal mellan makarna skall bestämmas av lagen i den stat mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående. Vidare gäller att frågan huruvida makar får upprätta avtal om förmögenhetsförhållandena under äktenskapet eller ändra eller upphäva ingångna avtal skall avgöras enligt lagen i makarnas hemland. Den rättsliga giltigheten av sådana avtal eller vilken verkan avtal kan ha skall däremot bedömas enligt lagen i den stat mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående. Har avtalet slutits under äktenskapet tillämpas dock lagen i makarnas hemland vid avtalets ingående.

Sedan jämväl Frankrike, Italien, Nederländerna, Portugal, Rumänien och Tyskland tillträtt konventionen förordnade Kungl. Maj:t genom kungörelse 1912 med stöd av bemyndigandet i 1912 års lag att bestämmelserna i lagen och konventionen skulle tillämpas i Sverige. Genom kungörelse 1929 meddelades ett ytterligare sådant förordnande sedan också Polen och staden Danzig tillträtt konventionen. Konventionen sades upp av Sverige år 1920 i förhållande till Frankrike och 1962 i förhållande till övriga stater. Ytterligare stater har sedermera sagt upp konventionen. Eftersom ömsesidighetskravet i 1912 års lag i och med Sveriges frånträde inte längre är uppfyllt har regeringen 1977 upphävt kungörelserna från 1912 och 1929 om tillämpningen av Haag-konventionen. Något upphävande av 1912 års lag har däremot inte kommit till stånd. Lagen är emellertid inte längre direkt tillämplig i något fall. Det har dock ansetts att lagen än så länge ger uttryck för allmänna internationellt privaträttsliga grundsatser på området och därför fortfarande i viss mån är vägledande för rättstillämpningen (se NJA I 1970 s. 420 och prop. 1973:158 s. 24).

Beträffande medborgare i de nordiska länderna finns särskilda bestämmelser om makars förmögenhetsförhållanden i förordningen (1931:429) om

vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.

Motionsmotiveringar

I motionen 1196 (fp) framhålls att rätten till en individuell pensionsförsäkring otvivelaktigt kan ha ett betydande kapitalvärde i vissa fall, särskilt då den försäkrade närmar sig pensionsåldern. Vid bodelning efter skilsmässa eller boskillnad kan det många gånger te sig befogat att den inte pensionsberättigade maken får del av pensionsförmånen. Han eller hon kan ordna det så att försäkringen delas upp på två och därigenom få en egen ålderspension och säkra sitt underhåll om maken lever längre än den andre. I andra fall åter kan en sådan konsekvens av gällande ordning enligt motionärerna vara mindre tillfredsställande.

Vad gäller bodelning efter den ene makens död anser motionärerna att regeln att individuell pensionsförsäkring är gifterättsgods får direkt obilliga följder. De anför som exempel att mannen har en försäkring som har ett kapitalvärde av 100 000 kr. och hustrun avlider. Är försäkringen huvudtillgången, tillfaller hälften av denna barnen. Mannen får då klara sin ålderdom på en till hälften reducerad pension. Enligt motionärernas mening är det angeläget att frågan om hur pensionsförsäkringarna skall behandlas vid bodelning får en lösning som garanterar att make får undanta rätten till pensionen, om detta med hänsyn till omständigheterna är skäligt.

I motionen 1202 (m) anförs att i de fall pensionsförsäkring utgör gifterättsgods efterlevandes egen pensionsförsäkring kan drabbas av arvsbeskattning. Detta anser motionärerna stötande, eftersom även sådana pensionsförsäkringar har en klar försörjningsfunktion samt saknar realiserbart värde, eftersom de inte kan återköpas eller belånas. Dessutom inkomstbeskattas utfallande pensioner i sin helhet.

Motionärerna föreslår att ändring görs i giftermålsbalken på så sätt att efterlevandes pensionsförsäkring inte skall anses ingå i gifterättsgodset vid bodelning med anledning av makes död. Till dess giftermålsbalkens bestämmelser ändras bör man finna en ändamålsenlig lösning inom arvs- och gåvoskattelagstiftningens ram.

I motionen 1758 (fp, c) erinras om att i många länder gäller en äktenskapslagstiftning som inte ger kvinnan några ekonomiska rättigheter. 1912 års lag kan leda till att en kvinna som bor i Sverige men är gift med utländsk man i värsta fall gör stora rättsförluster, som hon troligen inte haft en aning om.

Motionärerna anser att konventionen och lagen måste anses stå i strid med de tankar som kommit till uttryck i FN:s Världsaktionsplans kapitel om familjen i det moderna samhället. Enligt kapitlet bör genom lagstiftning och andra åtgärder män och kvinnor garanteras full rättskapacitet och möjlighet att utöva den i fråga om personliga rättigheter och äganderätt – inklusive rätt

att förvärva, förvalta, äga, avyttra och ärva egendom (inklusive egendom som förvärvats under äktenskapet).

Motionärerna erinrar om att eventuella inskränkningar i dessa rättigheter måste gälla för båda parter lika. Principen om lika rättigheter och delat ansvar i äktenskapet innebär vid äktenskapets upplösning att skilsmässoförfarandet förenklas och grunderna för upplösning liberaliseras och tillämpas lika för båda parter.

Även om Sverige 1962 sagt upp konventionen från 1905 och lagen därför inte i praktiken kan tillämpas längre ger lagen fortfarande fullmakt åt regeringen att när som helst avtala med främmande stat om att lagen skall tillämpas för vissa internationella äktenskap. Motionärerna vill inte göra gällande att regeringen har för avsikt sluta fördrag med någon stat i denna fråga och anser att regeringen inte behöver ha denna fullmakt. Härtill kommer att föredragande statsrådet i prop. 1973:158 uttalat att det var klart att lagen i väsentliga delar var analogiskt tillämplig. I rättspraxis har högsta domstolen menat att lagen än så länge i stor utsträckning ger uttryck för "allmänna internationella privaträttsliga grundsatser". Eftersom lagen fortfarande är intagen i lagboken, anser motionärerna att den i varje fall kan återopas.

Motionärerna är medvetna om att den internationella privaträtten av naturliga skäl är ett mycket invecklat rättsområde och att Sverige inte kan eller bör tvinga på medborgare i andra länder våra regler om äktenskapets rättsverkningar. Men för den skull finns det enligt motionärerna inte anledning att behålla en lagstiftning i Sverige som – oavsett om den skall tillämpas eller inte – ger uttryck för en uppfattning om äktenskapets rättsverkningar som strider mot den rådande officiella uppfattningen både i Sverige och FN.

I motionen 1763 (m) uttalas inledningsvis att ett domstolsavgörande i en familjerättslig fråga i höstas väckte viss uppmärksamhet i den svenska pressen. Det gällde de ekonomiska rättsverkningarna av ett äktenskap mellan en svensk kvinna och en österrikisk man som båda var bosatta i Sverige. I samband med äktenskapsskillnad mellan dem hade på mannens begäran advokat förordnats att verkställa bouppteckning och bodelning mellan makarna. Mannen begärde senare att bodelningsförrättaren skulle entledigas, eftersom österrikisk lag till följd av mannens medborgarskap skulle tillämpas på makarnas förmögenhetsförhållanden. Enligt den lagen förekom inte någon motsvarighet till vår giftorätt utan all makarnas egendom var enskild. Vid sådant förhållande borde därför någon bodelning ej ske. Göteborgs tingsrätt entledigade också den tidigare förordnade bodelningsförrättaren.

Enligt motionärerna kan bestämmelserna i 1912 års lag ha till följd att en svensk kvinna som här i Sverige lever i äktenskap med en utländsk man plötsligt vid en äktenskapsskillnad kan finna att hon inte har någon rätt till den egendom som hon betraktat som makarnas gemensamma. Med tanke på

att äktenskap mellan parter av olika nationalitet blir allt vanligare, framstår bestämmelserna i lagen enligt motionärerna som otillfredsställande och otidsenliga.

Motionärerna uttalar att när det gäller internationella rättsförhållanden det kan vara förenat med svårigheter att genomföra en snabb ändring. Missförhållandena med de nuvarande bestämmelserna är dock sådana att motionärerna anser att regeringen bör tillse att nuvarande regler ersätts av mer tidsenliga bestämmelser.

Motiveringen till motionen 2153 (vpk) finns i motionen 1978/79:2152, vari uttalas att alla människor har behov av både nära känslomässiga kontakter och en vidare social gemenskap. Enligt motionärerna måste familjen bryta sin isolering och öppna sig utåt både för dess egen skull och för alla dem som av olika skäl står utanför familjegemenskap. Alternativa former för samlevnad och gemenskap måste enligt motionärerna likställas.

Tidigare behandling

Pensionsförsäkringar

Frågan om giftorätt i pensionsförsäkringar behandlades av familjerättskommittén i dess betänkande (SOU 1964:34 och 35) Äktenskapsrätt. Kommittén föreslog att om den ene maken hade sådana rättigheter som omfattas av 6 kap. 1 § andra stycket GB skulle vid bodelning efter boskillnad eller äktenskapsskillnad den andre i viss utsträckning ha rätt till kompensation ur boet. Beträffande bodelning efter ene makens död ansåg kommittén att efterlevande makes rätt till pension eller livränta regelmässigt borde tillkomma maken utan intrång eller skyldighet att lämna vederlag för premier eller andra avgifter. Detta gällde vare sig efterlevande maken själv skapat sin rätt genom egen pensions- eller livränteförsäkring eller maken fått sådan försäkring på annat sätt. Kommittén föreslog att en särskild bestämmelse skulle införas i GB om att efterlevande make äger att av sitt giftorättsgods från bodelningen undanta rätt till egen pension eller livränta, såvitt denna med hänsyn till makarnas villkor och omständigheterna i övrigt prövas skälig. Kommitténs förslag i förevarande del ledde inte till lagstiftning.

Internationella rättsförhållanden beträffande makars egendom

Familjerättskommittén avlämnade 1969 ett betänkande (SOU 1969:60) Internationell äktenskaps- och arvsrätt. Betänkandet innehöll bl. a. förslag till en ny lag om internationella rättsliga förhållanden rörande äktenskap, vilken skulle ersätta bl. a. 1912 års lag. Kommitténs förslag i den del det gällde makars rättsförhållanden ledde inte till lagstiftning. I stället överlämnades betänkandet såvitt avsåg reglerna om makars rättsförhållanden m. m. genom

tilläggsdirektiv 1974 till familjelagssakkunniga (Ju 1970:52) för fortsatta överväganden i samband med deras utredningsarbete.

Riksdagsuttalande beträffande olika samlevnadsformer

Vid riksdagsbehandlingen av prop. 1973:32 med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken m. m. väcktes en motion vari togs upp frågor rörande andra samlevnadsformer än samlevnad mellan man och kvinna i äktenskap eller i andra äktenskapsliknande former. I sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1973:20 (s. 116) avstyrkte utskottet bifall till motionsyrkandena. Beträffande samlevnad mellan fler parter än två konstaterade utskottet att under senare år uppstått en del samlevnadsformer av gruppkaraktär. De fick dock enligt utskottet fortfarande anses ovanliga. Uppenbart innehöll de mycket av konfliktstoff och komplikationer. Utskottet ansåg inte att de då borde bli föremål för några uttalanden från riksdagens sida.

Vid behandlingen år 1975 av ett motionsyrkande om de homosexuellas ställning uppgav företrädare för familjelagssakkunniga för utskottet att en central fråga för utredningen blir att ta ställning till hur det framtida äktenskapsrättsliga regelsystemet – t. ex. regleringen av de ekonomiska rättsverkningarna – skall återverka på det civilrättsliga förhållandet mellan andra samlevande par. Ett behov av korresponderande rättsregler föreligger inte bara i fråga om sådant varaktigt sammanboende mellan en ogift man och en ogift kvinna som till det yttre liknar ett äktenskap. De juridiska problemen är delvis desamma också vid sammanlevnad mellan två personer av samma kön eller mellan nära släktingar. De sakkunniga hade därför för avsikt att ta upp till behandling även de rättsliga problem som aktualiseras vid samboende när parterna är homosexuella.

Pågående utredning

Familjelagssakkunniga har i uppdrag att se över den familjerättsliga lagstiftningen. På grundval av ett av de sakkunniga avgivet delbetänkande genomfördes 1973 en partiell reform av i första hand äktenskapsrätten. 1977 avgav de sakkunniga ytterligare ett delbetänkande angående underhåll till barn och fränskilda, vilket låg till grund för den 1978 genomförda reformen av den familjerättsliga underhållsskyldigheten (prop. 1978/79:12, LU 1978/79:9). De sakkunniga fortsätter sitt arbete med övriga delar av utredningsuppdraget och behandlar f. n. reglerna om giftorätt och andra ekonomiska rättsverkningar av äktenskapet. De sakkunniga har år 1978 utgivit en rapport (SOU 1978:55) Att sambo och gifta sig. Fakta och föreställningar. Rapporten är en undersökning av orsakerna till den sjunkande giftermålsfrekvensen och ökningen av antalet sammanboende ogifta par.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet fem motioner om familjerättsliga frågor. I två av motionerna tas upp spörsmål om giftorätt i individuella pensionsförsäkringar, och två motioner rör lagstiftningen om internationella rättsförhållanden när det gäller makars egendom. En motion avser frågan om juridiskt likställande av olika samlevnadsformer.

Enligt 6 kap. 1 § första stycket giftermålsbalken (GB) har make giftorätt i den andres egendom. Giftorätten är inte en andel i makarnas bo utan kan betraktas som ett anspråk från den ene makens sida på att få del i den andre makens egendom. Anspråket kan realiseras först vid bodelning i samband med boskillnad, äktenskapsskillnad eller ene makens död. Genom äktenskapsförord kan makar avtala att någon giftorättsgemenskap inte skall råda i äktenskapet eller att giftorätt inte skall finnas i viss egendom. I testamente eller gåvohandling kan också föreskrivas att den egendom som tillfaller mottagaren skall vara hans eller hennes enskilda egendom.

I 6 kap. 1 § andra stycket GB finns ett annat undantag från huvudregeln att all makars egendom är giftorättsgods. Undantaget gäller rättigheter som ej kan överlåtas eller eljest är av personlig art. Beträffande sådana rättigheter skall bestämmelserna om giftorätt tillämpas endast såvida de inte strider mot vad som särskilt gäller med avseende på rättigheterna. Som exempel på rättigheter som inte är föremål för giftorätt kan nämnas en persons rättigheter enligt lagen om allmän försäkring. Rätt till folkpension och tilläggspension ingår således ej i giftorättsgodset. Detsamma gäller ställig tjänstepension. Enligt praxis anses inte heller privata tjänstepensioner tillhöra giftorättsgodset. Annorlunda förhåller sig saken när en person tagit en *individuell pensionsförsäkring* utan samband med tjänst. Det tekniska återköpsvärdet (kapitalvärdet) anses utgöra en tillgång i boet, vilken ingår i giftorättsgodset.

Som tidigare berörts realiseras en makes giftorättsanspråk först vid bodelning. Bodelningen innebär att makarnas giftorättsgods fördelas mellan dem eller – i fall den ene maken avlidit – mellan den efterlevande maken och den avlidnes arvingar. Såvida annat inte avtalas äger vardera maken eller dennes arvingar rätt att vid bodelningen på sin lott få egendom till ett värde som motsvarar hälften av boets behållning. Har den ene maken en individuell pensionsförsäkring, har den andre maken vid bodelning med anledning av skilsmässa anspråk på att också kapitalvärdet av försäkringen skall beaktas vid bestämmandet av det belopp som skall fördelas mellan makarna. Detsamma gäller vid ene makens död. Har exempelvis den efterlevande maken en individuell pensionsförsäkring, har den andre makens arvingar således rätt att utöver hälften av boets övriga behållning få hälften av försäkringens kapitalvärde. Beträffande andra typer av pensioner gäller däremot såsom framgår av det ovan anförda att de inte skall ingå i bodelningen utan förbehållas den pensionsberättigade maken.

Saknar den avlidne bröstarvingar tillfaller i stället kvarlåtenskapen den efterlevande maken. Den senare får med andra ord hela behållningen i boet, varav hälften som giftorätt och hälften som arv. För arvet skall maken i förekommande fall betala arvsskatt. Ingår en individuell pensionsförsäkring i boet kommer således hälften av försäkringens kapitalvärde att arvsbeskattas.

I motionen 1196 framhålls att rätten till en individuell pensionsförsäkring kan ha ett betydande kapitalvärde och att det vid bodelning efter skilsmässa många gånger kan te sig befogat att den inte pensionsberättigade maken på något sätt får del av försäkringens värde. Vid bodelning efter den ene makens död anser motionärerna däremot att regeln om giftorätt i pensionsförsäkring får obilliga följder. De anför som exempel att mannen har en försäkring som har ett kapitalvärde av 100 000 kr. och hustrun avlider. Är försäkringen huvudtillgången, tillfaller hälften av denna barnen. Mannen får då klara sin ålderdom på en till hälften reducerad pension. Enligt motionärernas mening är det angeläget att frågan om hur pensionsförsäkringarna skall behandlas vid bodelning får en lösning som garanterar att make får undanta rätten till pensionen, om detta med hänsyn till omständigheterna är skäligt. Motionärerna yrkar att familjelagssakkunniga får i uppdrag att utreda frågan om behandlingen av individuell pensionsförsäkring vid bodelning.

Motionärerna i motionen 1202 yrkar att förslag skall föreläggas riksdagen om ändring i GB av innebörd att efterlevandes pensionsförsäkring inte skall ingå i giftorättsgodset vid bodelning efter makes död. Motionärerna erinrar om att efterlevande makes egen pensionsförsäkring kan drabbas av arvsbeskattning. Detta anser de stötande, eftersom även sådana pensionsförsäkringar har en klar försörjningsfunktion samt saknar realiserbart värde, då de inte kan återköpas eller belånas.

Utskottet erinrar om att frågor rörande giftorätt och andra ekonomiska rättsverkningar av äktenskapet f. n. övervägs av familjelagssakkunniga. Enligt inhämtade upplysningar har de sakkunniga för avsikt att därvid även ta upp den i motionerna 1196 och 1202 aktualiserade frågan om individuella pensionsförsäkringars behandling vid bodelning efter den ene makens död. Syftet med motionerna är således redan tillgodosett. Motionerna bör därför inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

I motionen 1758 yrkas att 1912 års lag om vissa *internationella rättsförhållanden rörande äktenskapets rättsverkningar* skall upphävas, och i motionen 1763 begärs att samma lag skall ses över.

Lagen innehåller bestämmelser om vilket lands lag som skall tillämpas beträffande rättsverkningar av äktenskap där den ene maken eller båda makarna är utländska medborgare. Lagstiftningen föranleddes av att Sverige 1912 ratificerade en i Haag 1905 avslutad konvention angående konflikter mellan olika lagar i fråga om vissa rättsverkningar av äktenskap. Enligt 1 § 1912 års lag fick Kungl. Maj:t rätt att under förutsättning av ömsesidighet

förordna att i fråga om tillämpning av främmande stats lag de bestämmelser som meddelats i 1912 års lag och som var upptagna i Haag-konventionen skulle lända till efterrättelse här i landet. Beträffande makars förmögenhetsförhållanden stadgas i lagen och konventionen att äktenskapets rättsverkningar i brist på avtal mellan makarna skall bestämmas av lagen i den stat mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående. Vidare gäller att frågan huruvida makar får upprätta avtal om förmögenhetsförhållandena under äktenskapet eller ändra eller upphäva ingångna avtal skall avgöras enligt lagen i makarnas hemland. Den rättsliga giltigheten av sådana avtal eller vilken verkan avtal kan ha skall däremot bedömas enligt lagen i den stat mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående. Har avtalet slutits under äktenskapet tillämpas dock lagen i makarnas hemland vid avtalets ingående.

Sedan vissa stater tillträtt konventionen förordnade Kungl. Maj:t genom kungörelser 1912 och 1929 med stöd av det ovannämnda bemyndigandet i 1912 års lag att bestämmelserna i lagen och konventionen skulle tillämpas i Sverige. Konventionen har sedermera sagts upp av Sverige. Eftersom ömsesidighetskravet i 1912 års lag i och med Sveriges frånträde inte längre är uppfyllt har regeringen 1977 upphävt kungörelserna från 1912 och 1929 om tillämpningen av Haag-konventionen. Något upphävande av 1912 års lag har däremot inte kommit till stånd. Lagen är emellertid inte längre direkt tillämplig i något fall. Det har dock ansetts att lagen än så länge ger uttryck för allmänna internationellt privaträttsliga grundsatser på området och därför fortfarande i viss mån är vägledande för rättstillämpningen (se NJA I 1970 s. 420 och prop. 1973:158 s. 24).

Motionärerna i de båda motionerna framhåller att 1912 års lag kan leda till rättsförluster för i Sverige bosatta kvinnor som är gifta med utländska medborgare och i motionen 1763 redovisas ett rättsfall som exempel härpå. I motionen 1758 anförs vidare att Haag-konventionen och 1912 års lag måste anses strida mot det i FN:s världsaktionsplan intagna kapitlet om familjen i det moderna samhället. Motionärerna i den sistnämnda motionen hänvisar vidare till att konventionen sagts upp av Sverige och anför att regeringen inte behöver ha det bemyndigande som lagen ger. Det framhålls också att lagen även om den inte formellt är tillämplig ändock i praktiken är av betydelse, eftersom den tillämpas analogiskt.

I likhet med motionärerna anser utskottet att de principer på vilka 1912 års lag och Haag-konventionen bygger måste anses i viss utsträckning strida mot en modern syn på äktenskapet och jämställdheten mellan makar. En annan nackdel med lagen är att en tillämpning av de internationellt privaträttsliga normer som lagen och konventionen innehåller kan leda till otillfredsställande resultat i det enskilda fallet. Utskottet delar därför motionärernas uppfattning att det är angeläget att mera tidsenliga bestämmelser på området snarast kommer till stånd. Utskottet kan däremot inte ställa sig bakom förslaget i motionen 1758 om upphävande av 1912 års lag. Enligt utskottets

mening kan nämligen inte lagen upphävas – och därmed även det regelsystem för lösande av lagkonflikter i internationella äktenskapsmål som hittills tillämpats – utan att man samtidigt härmed inför nya bestämmelser angående tillämplig lag i fråga om äktenskapets rättsverkningar. Att utforma nya regler på det aktuella området av den internationella privaträtten är, som framgår av motionärernas egna uttalanden, förenat med åtskilliga problem, vilka till stor del är av mycket komplicerad beskaffenhet. Frågan om hur ett nytt regelsystem skall gestaltas kan därför lösas först efter ingående överväganden.

Som redovisats i det föregående (s. 6 och 7) lade familjerättskommittén 1964 fram förslag till ny lagstiftning om internationella rättsförhållanden rörande äktenskap. Förslaget, såvitt det gällde förhållandet mellan makar, ledde inte till lagstiftning utan överlämnades genom tilläggsdirektiv 1974 till familjelagssakkunniga för fortsatta överväganden. Enligt vad utskottet inhämtat kommer de sakkunniga att ta upp de internationellrättsliga frågorna rörande äktenskap sedan det nu pågående arbetet beträffande GB:s regler om äktenskapets rättsverkningar avslutats. Med hänsyn till vad utskottet ovan anfört angående angelägenheten av att nya regler på området snarast kommer till stånd förutsätter utskottet att utredningsarbetet bedrivs så skyndsamt som möjligt.

På grund av det anförda anser utskottet att motionerna 1758 och 1763 inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motionen 2153 yrkas att riksdagen hos regeringen skall hemställa om förslag om *juridiskt likställande av olika samlevnadsformer*. Som motivering för yrkandet anføres att alla människor har behov av både nära känslomässiga kontakter och en vidare social gemenskap. Enligt motionärerna måste familjen bryta sin isolering och öppna sig utåt både för dess egen skull och för alla dem som av olika skäl står utanför familjegemenskap. Alternativa former för samlevnad och gemenskap måste enligt motionärerna likställas.

I fråga om olika former av samlevnad mellan två personer vill utskottet erinra om att det är en central fråga för familjelagssakkunniga att ta ställning till hur det framtida äktenskapsrättsliga regelsystemet – t. ex. regleringen av de ekonomiska rättsverkningarna – skall återverka på det civilrättsliga förhållandet mellan andra samlevande par. Ett behov av korresponderande rättsregler föreligger inte bara i fråga om sådant varaktigt sammanboende mellan en ogift man och en ogift kvinna som till det yttre liknar ett äktenskap. De juridiska problemen är delvis desamma också vid sammanlevnad mellan två personer av samma kön eller mellan nära släktingar. De sakkunniga har därför för avsikt att under den nu pågående etappen av sitt utredningsarbete ta upp även rättsliga problem som aktualiseras vid vissa andra samlevnadsformer än samlevnad mellan man och kvinna i äktenskap eller under äktenskapsliknande former. Det sagda innebär givetvis inte att alla problem med familjerättslig anknytning vid olika samlevnadsformer kommer att

behandlas av familjelagssakkunniga. Som utskottet uttalat i samband med behandling av motioner om homosexuell samlevnad (se LU 1975:8) får problem som har ringa eller inget samband med familjelagssakkunnigas huvuduppgifter lösas i de sammanhang där de naturligen hör hemma.

Beträffande samlevnad mellan flera parter än två får sådana samlevnadsformer enligt utskottets mening anses ovanliga. Utskottet vidhåller vad utskottet år 1973 uttalade med anledning av en motion om andra samlevnadsformer än mellan två personer (LU 1973:20 s. 116), nämligen att de uppenbart innehåller mycket av konfliktstoff och komplikationer och inte bör bli föremål för några uttalanden från riksdagens sida.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 2153.

Utskottet hemställer

1. beträffande *pensionsförsäkringar* att riksdagen avslår motionerna 1978/79:1196 och 1978/79:1202,
2. beträffande *internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar* att motionerna 1978/79:1758 och 1978/79:1763 inte föranleder någon riksdagens vidare åtgärd,
3. beträffande *juridiskt likställande av olika samlevnadsformer* att riksdagen avslår motionen 1978/79:2153.

Stockholm den 20 mars 1979

På lagutskottets vägnar
IVAN SVANSTRÖM

Närvarande: Ivan Svanström (c), Lennart Andersson (s), Inger Lindquist (m)*, Stig Olsson (s)*, Martin Olsson (c), Elvy Nilsson (s)*, Sonja Fredgardh (c), Åke Gillström (s), Marianne Karlsson (c), Owe Andréasson (s), Anne-Marie Gustafsson (c), Bengt Silfverstrand (s), Joakim Ollén (m)*, Birgitta Johansson (s) och Margot Håkansson (fp).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.